fyllilega upplýst, að stefnandi hefir sjálfur sent vörpurnar til stefnds og greitt flutningsgjald fyrir þær til Reykjavíkur.

Samkvæmt þessu getur það ekki talist sannað gegn mótmælum stefnds, að hann hafi keypt umræddar vörpur og ber því að sýkna stefndan, en dæma stefnanda til að greiða honum málskostnað, sem þykir hæfilega ákveðinn 100 kr.

Mánudaginn 28. jan. 1924.

Nr. 37/1923. **Fjármálaráðherra f. h. ríkissjóðs**
(Jón Ásbjörnsson)
gegn
Íslandsbanka
(Lárus Fjeldsted).

Útaf afgjaldi í ríkissjóð af aukaseðlum bankans.

Dómur bæjarþings Reykjavíkur 11. jan. 1923: Stefnd, stjórn Íslandsbanka f. h. bankans, greiði stefnandanum, fjármálaráðherra Íslands f. h. ríkissjóðs, kr. 1474,37 með 6 % ársvöxtum frá 1. október 1919 og kr. 1493,70 ásamt 6 % ársvöxtum frá 1. nóvember s. á. hvorutveggja til greiðsludags, innan 15 daga frá lögbirtingu dóms þessa, að viðlagðri aðför að lögum, en að öðru leyti sje stefnd sýkn að kröfum stefnanda í málinu.

Málskostnaður falli niður.

Dómur hæstarjettar.

Eins og tekið er fram í forsendum hins áfrýjaða dóms, er málið risið af því, að áfrýjandi hefir skilið lög þau, er heimild veittu til aukningar á seðlaútgáfu bankans, og vitnað er til í hinum áfrýjaða dómi, á þá leið, að málmforði sá, er bankinn trygði með aukaseðla þá, er hann gaf út, skyldi að minsta

kosti að $^3/_4$ vera í tryggingum þeim, sem taldar eru í a- og b-liðum 5. gr. l. nr. 66, 10. nóv. 1905; en stefndi hefir hins vegar skilið umrædd lög á þá leið, að skilyrðum þeim, er þau setja um tryggingu aukaseðlanna, væri fullnægt ef þeir væru tryggðir með einhverju því, er talið væri til málmforða í 5. gr. laga nr. 66, 10. nóv. 1905, og þyrfti sú trygging eigi að skiftast eftir ákveðnum hlutföllum milli einstakra tegunda málmforðans.

Í 5. gr. laga nr. 11, 7. júní 1902, um heimild til að stofna hlutafjelagsbanka á Íslandi, er ákveðið hvað til málmforða bankans skuli teljast, og í niðurlagi greinarinnar er mælt svo fyrir, að þeir hlutar málmforðans, sem taldir eru undir tölulið c. og d. í greininni, megi ekki fara fram úr $^1/_4$ alls málmforðans. Í 6. gr. nefndra laga er m. a. mælt svo fyrir, að sá hluti málmforðans, sem er fyrir hendi í bankanum í löglegri gjaldgengri mynt, skuli jafnan nema minst $^1/_4$ hluta af seðlaupphæð þeirri, sem úti er. Með lögum nr. 65, 10. nóv. 1905, voru gerðar ýmsar breytingar á nefndum lögum, nr. 11, 7. júní 1902, m. a. var lágmark málmforðans fært niður úr $^1/_2$ í $^3/_8$ af seðlaupphæð þeirri, sem úti er í hvert skifti, og auk þess var með 3. gr. l. nr. 65, 10. nóv. 1905, gerð sú breyting á 6. gr. l. nr. 11, 7. júní 1902, að af málmforða bankans skyldi ávalt vera fyrir hendi í bankanum sjálfum og útibúum hans hjer á landi, svo mikið, að það svari að minsta kosti til $^8/_{10}$ hluta seðlafúlgu þeirrar, sem úti er í hvert skifti, enda sje það gjaldgeng mynt. Það verður nú að líta svo á, að umrætt ákvæði 3. gr. laga nr. 65, 10. nóv. 1905, hafi felt úr gildi áðurnefnt niðurlagsákvæði 5. gr. l. nr. 11, 7. júní 1902, með því að skipulag það, er 3. gr. laga nr. 65, 10. nóv. 1905

kemur á hlutfallið milli ýmsra tegunda málmforða bankans, eigi verður samrýmt niðurlagsákvæði 5. gr. l. nr. 11. 7. júní 1902, og það að síðastnefnt ákvæði alt að einu hefir verið tekið óbreytt upp í 5. gr. l. nr. 66, 10. nóv. 1905, getur eigi hafa haldið því í gildi, þar sem þau lög að eins áttu að vera ný útgáfa á l. nr. 11., 7. júní 1902, með áorðnum breytingum. Þegar því lagaboð þau, er heimild veittu til aukningar á seðlaútgáfu bankans, áskilja, að aukaseðlarnir sjeu trygðir með málmforða samkvæmt 5. gr. l. nr. 66, 10. nóv. 1905, þá brestur heimild til að krefjast annars af bankanum en að hann tryggi aukaseðla þessa með einhverjum þeim tryggingum, sem taldar verða til málmforðans samkvæmt nefndri lagagrein, án þess að krafist verði ákveðinna hlutfalla milli einstakra tegunda þeirra trygginga. Það verður því af framangreindum ástæðum að staðfesta hinn áfrýjaða dóm, og ber, eftir þessum úrslitum, að dæma áfrýjanda til að greiða stefnda málskostnað fyrir hæstarjetti, er ákveðst kr. 500.00.

Því dæmist rjett vera:

Hinum áfrýjaða dómi skal óraskað.

Áfrýjandi, fjármálaráðherra f. h. ríkissjóðs, greiði stefnda, Íslandsbanka, málskostnað fyrir hæstarjetti kr. 500.00.

Dóminum að fullnægja með aðför að lögum.

Forsendur hins áfrýjaða dóms hljóða svo:

Með lögum nr. 59/1914, nr. 11/1915, nr. 17/1915, nr. 1/1916, nr. 10/1917, nr. 81/1917, nr. 38/1918, nr. 57/1919, og nr. 24/1920 var stjórninni veitt heimild til þess að leyfa Íslandsbanka að auka

seðlaútgáfu sína fram yfir þær $2^1/_2$ milljón króna, sem bankanum var heimilað að gefa út í seðlum í 4. grein laga nr. 66/1905, ýmist um ákveðna upphæð eða þá stundum eftir því sem viðskiftaþörfin krefði, gegn ákveðnum skilyrðum, sem voru hin sömu í öllum þessum lagaboðum, að svo miklu leyti, sem þau snerta þetta mál, nema í lögunum nr. 24/1920, en um skilninginn á þeim lögum útaf fyrir sig er enginn ágreiningur milli málsaðilja. Stjórnin veitti svo Íslandsbanka heimild til að auka seðlaútgáfuna um ákveðna upphæð í einu, en tók ávalt jafnframt fram, að bankanum bæri að gæta skilyrða þeirra, er af löggjafarvaldsins hálfu hefðu verið sett fyrir því, að slíka heimild mætti veita.

Skilyrði þau, er hjer skifta máli, hljóða svo í framangreindum lögum:

1. „að minsta kosti helmingur forðans til tryggingar seðlaupphæð þeirri, sem úti er í hvert skifti og fer fram úr $2^1/_2$ miljón króna, sje málmforði, samkvæmt 5. gr. nefndra laga 10. nóvember 1905“, og
2. „bankinn við lok hvers mánaðar greiði vexti 2 % á ári, af upphæð þeirri, sem úti er í mánaðarlok, og fer fram úr $2^1/_2$ miljón króna og málmforðinn nægir ekki til“.

Íslandsbanki notfærði sjer heimildina til seðlaútgáfuaukningarinnar öll árin 1915—1920 og greiddi í ríkissjóð upphæðir þær fyrir hvern mánuð, sem eftir skilningi bankastjórnarinnar á skilyrðunum fyrir seðlaaukningunni, átti að greiða og voru þær upphæðir að sjálfsögðu einnig færðar bankanum til útgjalda í reikningum hans. Leið svo og beið þar til að yfirskoðunarmenn landsreikninganna einhverntíma á árinu 1920 gjörðu þá athugasemd við 2. gr. 17. — Tekjur af Íslandsbanka — í landsreikningnum fyrir árið 1918, að gjald af ótrygðum aukaseðlum, sem bankinn hafði í umferð í desembermánuði það ár, væri vantalið hjá bankanum. Útaf af þessari athugasemd yfirskoðunarmanna landsreikninganna sneri þáverandi fjármálaráðherra sjer til stjórnar Íslandsbanka og kom þá í ljós, að hún hafði annan skilning á skilyrðunum fyrir seðlaaukningunni að því er snerti tryggingu aukaseðla þeirra, er afgjaldsfríir máttu vera, en látin var uppi í athugasemd yfirskoðunarmanna landsreikninganna. Var síðan eftir að árangurslaus sáttaumleitan hafði farið fram, mál þetta höfðað fyrir bæjarþinginu með stefnu útgefinni 5. október 1921 af fjármálaráðherra f. h. ríkissjóðs gegn stjórn Íslandsbanka og þess krafist að hún f. h. bankans yrði dæmd til að greiða sem van-

goldið afgjald af aukinni seðlaútgáfu á árunum 1915—1920 inclusive kr. 76386,16 ásamt 6 % ársvöxtum af hverjum hluta þessarar upphæðar frá því hann fjell í gjalddaga til greiðsludags og málskostnað að skaðlausu eða eftir mati rjettarins.

Stjórn Íslandsbanka hefir samþykt að greiða kr. 1474,37 með 6 % ársvöxtum frá 1. október 1919 og kr. 1493,70 með sömu vöxtum frá 1. nóvember 1919, hvorutveggja til greiðsludags, sakir þess, að gullforði bankans hafi í lok mánaðanna september og október 1919 verið oftalinn um eina miljón króna í reikningum bankans. Að öðru leyti hefir hún krafist sýknunar af kröfum stefnanda í málinu og málskostnaðar hjá honum.

Ágreiningurinn í málinu milli málspartanna er sá, að stefnandi heldur því fram, að $^3/_4$ hlutar málmforða þessa, sem var til tryggingar aukaseðlum þeim, sem afgjaldsfríir áttu að vera, hafi átt að vera gullforði, en stefndur heldur því hinsvegar fram, og hefir farið eftir því í útreikningum sínum, að nægilegt hafi verið að tryggingin væri málmforði eins og hann er ákveðinn í 5. gr. laga nr. 66/1905. Auk þess heldur stefndur því fram, að skilningur sinn á ágreiningsatriðinu sje viðurkendur og samþyktur af hlutaðeigandi stjórnarvöldum og geti stefnandi því nú eigi gengið frá þeim skilningi, enda þótt dómstólarnir kynnu að fallast á, að hinn skilningurinn væri rjettari.

Á þessa skoðun verður rjetturinn að fallast.

Stjórn Íslandsbanka hefir aldrei dregið dul á skilning sinn á tryggingarákvæðinu og það er in confesso í málinu að öðrum skilningi á því hafi ekki verið hreyft við hana fyrri en fjármálaráðherra átti tal við hana um málið, eftir að athugasemdir yfirskoðenda landsreikninganna við landsreikninginn fyrir árið 1918 voru komnar fjármálaráðuneytinu í hendur, einhverntíma á árinu 1920.

Eftir 15. gr. reglugjörðar fyrir Íslandsbanka, staðfestrar 25. nóvember 1903 (Stj.tíð. s. á. A, nr. 48), kýs Alþingi 3 af 7 mönnum í fulltrúaráð bankans og ráðherra Íslands (forsætisráðherrann) er sjálfkjörinn formaður í því. Fulltrúaráðið hefir eftir 19. gr. á hendi hina æðstu forstöðu bankans og allra mála hans. Það getur eftir 20. gr. ályktað að fela einstökum fulltrúum sjerstakar tegundir af störfum sínum til framkvæmda og að annar endurskoðanir í skrifstofum bankans og ber því rjettur og þ væntanlega einnig skylda til þess að sjá um, að bankanum sje hverjum tíma stjórnað eftir ákvæðunum um stjórn hans og a

hann fullnægi skilyrðum þeim, sem sett eru fyrir seðlaútgáfurjetti hans. Auk þess er í 22. gr. reglugjörðarinnar svo ákveðið, að formaður bankaráðsins hafi rjett til þess, hvenær sem hann vilji, að heimta sýnt og sannað, að málmforði bankans sje í hinu lögákveðna hluttfalli við seðla þá sem í veltu eru, og geti hvenær sem vera skal látið sýna sjer bækur bankans og skjöl. Ennfremur er svo ákveðið í 38. gr. reglugjörðarinnar að annar af endurskoðendum bankans skuli vera stjórnskipaður og að endurskoðendur skuli rannsaka reikninga bankans og bera þá saman við bækur hans.

Það verður því ekki betur sjeð en að stjórn og þingi sje tryggður aðgangur og vald til þess að gæta rjettar og hagsmuna ríkissjóðs gagnvart bankastjórninni, enda rita báðir endurskoðunarmennirnir vottorð á ársreikninga bankans og bankaráðið með forsætisráðherra í broddi fylkingar kvitta bankastjórnina með áritun sinni á ársreikninga bankans fyrir reikningsskilunum öll þessi umræddu ár.

Við þetta bætist að trúnaðarmenn Alþingis, endurskoða árlega í landsreikningnum tekjur þær, sem ríkissjóður hefir af Íslandsbanka og hafa að því er árin 1915 til 1917 snertir, ekkert fundið athugavert við skilning bankastjórnarinnar á tryggingarskilyrðinu, fjárhagsnefndir þingsins síðan yfirfarið gjörðir þeirra og Alþingi loks í heild sinni samþykt greiðslurnar frá bankanum með samþykt sinni á lögunum um samþykt á landsreikningunum fyrir umrædd ár (lög nr. 51/1917 og nr. 25/1919), alt án nokkurs fyrirvara um það, að skilningur bankastjórnarinnar á tryggingarskilyrðunum fyrir aukaseðlunum væri ekki rjettur.

Að öllu þess athuguðu þykir rjettinum, þótt ekki kunni að liggja fyrir bein yfirlýsing af hálfu hlutaðeigandi stjórnarvalda um það, að skilningur stjórnar Íslandsbanka á þráttnefndu skilyrði fyrir tryggingu aukaseðlanna sje rjettur, það sem farið hefir fram milli bankastjórnarinnar og stjórnarvaldanna þó nægilegt til þess, að vekja þá öruggu von hjá bankastjórninni og traust til þess, að ekki yrði fundið að skilningi hennar og að við hann yrði látið sitja, að ekki sje þegar af þeirri ástæðu gjörlegt að taka kröfur stefnanda gegn henni í þessu máli til greina, frekar en hún hefir sjálf samþykt og þarf þá ekki að rannsaka frekar hvor skilningur málspartanna á tryggingarákvæðinu sje rjettari.

Eftir öllum atvikum þykir rjett að málskostnaður falli niður.